

Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

Максімова Валентина Федорівна

УДК 65.012.7 (477)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ
ЦІЛІСНОЇ СИСТЕМИ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ
В УПРАВЛІННІ ПРОМИСЛОВИМ ПІДПРИЄМСТВОМ**

Спеціальність 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ - 2006

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі бухгалтерського обліку та аудиту
Одеського державного економічного університету
Міністерства освіти і науки України, м. Одеса.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор

Валуєв Борис Іванович,

Одеський державний економічний університет,
завідувач кафедри бухгалтерського обліку та аудиту

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор

Гуцайлюк Зіновій Володимирович,

Тернопільський інститут економіки і

підприємництва,

проректор з науково-методичної роботи,
професор кафедри обліку і аудиту;

доктор економічних наук, професор

Дорош Ніна Іванівна,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка,

професор кафедри обліку та аудиту;

доктор економічних наук, професор

Усач Богдан Федорович,

Львівський банківський інститут Національного

банку

України, завідувач кафедри обліку і аудиту.

Провідна установа – Державна академія статистики, обліку та аудиту
Держкомстату України, кафедра обліку та аудиту, м. Київ

Захист відбудеться «___» листопада 2006 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.006.07 Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м. Київ, просп. Перемоги, 54/1, ауд. 203.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана за адресою: 03680, м. Київ, вул. Дегтярівська, 49-Г, к. 49.

Автореферат розісланий ___ жовтня 2006 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради
кандидат економічних наук, професор

В.Я. Савченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Економічний розвиток національної господарської системи в цілому та кожного господарюючого суб'єкта зокрема, зумовлюють необхідність здійснення контролю як однієї з функцій управління. Одним із важливих видів контролю, який потребує подальшого удосконалення та приведення у відповідність до вимог реальної ринкової економіки, є внутрішній економічний контроль.

В управлінні внутрішній економічний контроль підтримує взаємодію, взаємозв'язок різних видів діяльності в межах підприємства й окремих його підрозділів, стимулює її ефективність, активно впливаючи на підконтрольні об'єкти. Кожна із функцій управління похідна від контролю, оскільки прийняття рішень – планових, організаційних, координаційних – ґрунтується на інформації, отриманій у результаті контролю. Контроль – основа не тільки для визначення чи уточнення цілей виконавчої діяльності, а й стимулювання їх виконання, тобто контроль корелює дієвість.

Сьогодні науковці використовують важливі для теорії та практики економічного контролю результати досліджень, що були отримані в різні роки попередниками, які так або інакше пов'язували із контролем вирішення локальних питань власних досліджень з проблем організації виробництва, фінансової діяльності, управління.

Суттєвий внесок в науку, який став підґрунтям для формування системної концепції внутрішнього економічного контролю, зробили вітчизняні вчені М. Т. Білуха, Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, З. В. Гуцайлюк, Н. І. Дорош, Є. В. Калюга, Л. М. Крамаровський, М. В. Кужельний, А. М. Кузьмінський, Л. В. Нападовська, О. А. Петрик, В. С. Рудницький, В. Я. Савченко, В. В. Сопко, Б. Ф. Усач, М. Г. Чумаченко, В. О. Шевчук, а також російські автори В. Д. Андреев, М. П. Баришников, І. А. Белобжецький, С. І. Бобир, В. В. Бурцев, С. М. Бичкова, А. В. Газарян, Г. І. Козлова, Є. О. Кочерін, М. В. Лапухін, В. І. Подольський, С. О. Стуков, В. П. Суйц.

Окремі питання економічного контролю опрацювали Х. Д. Брукс, Д. Д. Вілсон, Д. Давенперт, П. Ф. Дракер, В. Ф. Мессір, Б. Нідлз, Ч. Д. Оуен, М. А. Поукок, А. Х. Тейлор, Д. Хан, Д. Харрінгтон, Д. К. Харрісон, П. К. Чіджі, У. Шеффер.

Однак треба зазначити, що у більшості опублікованих робіт автори недостатньо приділяють уваги теоретичному обґрунтуванню та розробці методології внутрішнього економічного контролю незважаючи на те, що саме він сприяє ефективному вирішенню завдань, які постають перед підприємством на шляху досягнення цілей розвитку. Практично відсутні теоретичні обґрунтування та методологічні підходи щодо створення цілісної системи внутрішнього економічного контролю, спроможної усунути дублювання контрольної функції з усіма суттєвими недоліками цієї вади та втраченими можливостями в практиці управління. Отже, проблема полягає в необхідності обґрунтування теоретичних аспектів її побудови, що

потребує дослідження його місця і значення в управлінні процесами промислового підприємства, відповідної інтерпретації економічного контролю як функції управління, подальшої розробки його класифікацій, обґрунтування доцільності висвітлення внутрішнього економічного контролю як організаційної системи, окреслення основних її властивостей та наведення їх характеристик, уточнення методу економічного контролю, розробки системи його об'єктів. Особливої актуальності набуває сьогодні проблема визначення цільових орієнтирів і розробки підходу до оцінки цілеспрямованості системи внутрішнього економічного контролю різними користувачами – як зовнішніми при проведенні перевірок, ревізій, так і внутрішніми – для потреб ефективного управління підприємством.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження за темою дисертаційної роботи виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Одеського державного економічного університету за темою „Облік і контроль у системі забезпечення економічної стійкості підприємств основних галузей народного господарства” (номер державної реєстрації 0102U000395) та згідно із тематичним планом науково-дослідних робіт ОДЕУ, зокрема напрям „Удосконалення системи контролю фінансово-господарської діяльності підприємств і регіону” (державний реєстраційний номер 0104U000728). У межах наукової програми автором було досліджено теоретичну обґрунтованість економічного контролю, його методологічну базу, практичне застосування на підприємствах промисловості, якісну характеристику та ефективність.

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є побудова цілісної системи внутрішнього економічного контролю на основі комплексного вирішення пов'язаних із цим методологічних і організаційних проблем, розробки підходу до оцінки цілеспрямованості та ефективності її функціонування на промислових підприємствах.

Системний підхід до реалізації поставленої мети зумовив необхідність вирішення таких основних завдань:

- визначення передумов удосконалення внутрішнього контролю на вітчизняних промислових підприємствах у сучасних умовах господарювання;
- висвітлення поняття "система" у його закономірному розвитку з погляду мети дисертаційного дослідження;
- уточнення предмета і системи об'єктів контролю, його методу, сутності, ролі та місця внутрішнього економічного контролю в управлінні промисловим підприємством;
- удосконалення класифікації об'єктів внутрішнього економічного контролю, його видів і організаційних форм;
- обґрунтування концептуальних засад побудови цілісної системи внутрішнього економічного контролю, зокрема можливості застосування законів розвитку систем у вирішенні проблеми дослідження, визначенні принципів формування системи внутрішнього економічного контролю;

- розробки необхідної та достатньої сукупності методологічних і організаційних рішень щодо побудови системи внутрішнього економічного контролю, визначення її складових та існуючих між ними взаємозв'язків, розробка методичних засад практичної реалізації концептуальних рішень;
- удосконалення механізму визначення цілей у сфері побудови та функціонування системи внутрішнього економічного контролю;
- визначення методологічних засад та обґрунтування напрямів удосконалення методики оцінки рівня цілеспрямованості системи внутрішнього економічного контролю.

Об'єктом дослідження виступає діюча система внутрішнього економічного контролю на промислових підприємствах різних галузей економіки.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та організаційні засади, а також система методичного забезпечення у сфері внутрішнього економічного контролю на промислових підприємствах.

Методи дослідження. Методологічною основою пізнання об'єкта дисертаційного дослідження є системний метод. В роботі також використані загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, комплексність, конкретизація, абстрагування, метод історичного і логічного дослідження; методичні прийоми: вибірка, узагальнення, моделювання, огляд, підрахунок, порівняння, тестування, аналітичні процедури.

Виконане дослідження ґрунтується на спостереженні, характеристиці та інтерпретації діяльності у сфері економічного контролю, виявленні тенденцій його розвитку, аналізі й узагальненні отриманих результатів, теоретичному обґрунтуванні та розробці конкретних рекомендацій щодо удосконалення методології внутрішнього економічного контролю на промислових підприємствах.

Для розкриття генезису економічного контролю, діалектики його цільового спрямування використано принцип історизму; для визначення властивостей внутрішнього контролю як системи, уточнення його предмету і методу – загальнометодологічні засади системного підходу; для виявлення теоретико-методологічних засад формування цілісної системи внутрішнього економічного контролю – теоретичні, загальнологічні та емпіричні методи наукового пізнання.

Інформаційною базою дослідження слугують праці вітчизняних і зарубіжних учених з теорії, методології, методики та організації економічного контролю, матеріали наукових, науково-практичних конференцій, статистичні довідники, періодичні видання.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

Вперше:

- визначено та класифіковано передумови розвитку системи, які дають змогу встановити можливості підприємства щодо системного удосконалення внутрішнього економічного контролю;
- визначено загальну концепцію побудови цілісної системи, яка полягає в інтеграції всіх її складових у двох площинах: горизонтальній та вертикальній – на основі системного розгляду функціонування підприємства та цільового спрямування її підсистем;
- сформульовано загальні принципи побудови системи, класифіковано та визначено її цілі в статичі та динаміці;
- через застосування законів організації й розвитку систем визначено основні принципи, важливі для розбудови системи внутрішнього економічного контролю. Обґрунтовано, що в створенні цілісної системи основне значення мають закони необхідної різноманітності, синергійності, концентрації функцій, інформованості;
- запропоновано концептуальний підхід, що передбачає висвітлення і оцінку системи внутрішнього економічного контролю в статичі й динаміці, визначено принципи її оцінки. Розроблено механізм оцінки системи внутрішнього економічного контролю як сукупності взаємозумовленостей (цілі – критерії – показники), зіставлень (існуючі характеристики системи – бажані характеристики) і результатів.

Удосконалено:

- теоретичні засади економічного контролю через уточнення його предмета, об'єктів, понятійного апарату. Обґрунтовано, що предметом внутрішнього економічного контролю є вивчення стану і руху його об'єктів, якими виступають безпосередньо цільові, організаційні, управлінські, економічні, інформаційні характеристики діяльності промислового підприємства;
- класифікацію внутрішнього економічного контролю за зв'язком із суб'єктами, його формами та методом, із часом здійснення, типом і технологією, характером відносин із об'єктом, інтенсивністю проведення, просторовим аспектом, відношенням до чинних нормативних документів;
- тлумачення змістовної суті внутрішнього економічного контролю як функції управління, організаційної системи та системи методів, уточнено перелік основних його функцій, обґрунтовано важливість у застосуванні системного підходу чіткої доказовості понять, доведено важливість інтегрування з економічною наукою поняття внутрішнього економічного контролю, його політики та суб'єктів;
- методологічні та організаційні засади внутрішнього економічного контролю: доведено, що контроль практично здійснюється на кожній стадії управлінського процесу за всіма його функціями, методом, являє собою відкриту систему з прямим та зворотним зв'язками;
- специфіку управління як об'єкта контролю.

Набуло подальшого розвитку:

- обґрунтування взаємозв'язку і класифікація методів, які застосовують у системі внутрішнього економічного контролю за зв'язком із природою виникнення, елементарна декомпозиція методу, класифікація його прийомів за ознаками зв'язку з джерелами вхідної інформації;
- визначення системи об'єктів контролю. Уточнено класифікацію системи об'єктів у просторовій і часовій площинах за різними ознаками, які дають змогу глибше зрозуміти його суть, теоретично довести системність внутрішнього економічного контролю, визначити найважливіші напрями її створення й функціонування;
- обґрунтування механізму цілісної системи внутрішнього економічного контролю промислового підприємства як сукупності взаємодіючих підсистем оперативного контролю, локальних перевірок, контролю відповідності та його технології, що є проявом методу контролю;
- поглиблення теоретичних засад та уточнення окремих положень якості внутрішнього контролю, в тому числі категорій якості контролю та його ефективності, доцільності змістовної характеристики якості та ефективності системи внутрішнього економічного контролю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в їх реальній спрямованості на формування якісно нової цілісної системи внутрішнього економічного контролю фінансово-господарської діяльності вітчизняних промислових підприємств. Так, пропозиції щодо цільової орієнтації внутрішнього економічного контролю, оптимізації комунікативних зв'язків завдяки визначенню суб'єктів контролю і конкретизації його об'єктів, можливості визначення його стану створили підґрунтя для запровадження їх у процесі розробки управлінських рішень, методик на рівні регіону, суб'єктів підприємницької діяльності та навчальних закладів.

Практична спрямованість отриманих результатів підтверджується такими довідками:

- щодо впровадження запропонованої здобувачем концепції цілісної системи внутрішнього економічного контролю в практику управління ВАТ «Чорноморполіграфметал» – № 1/019 від 19.01.2006 р.; ЗАТ „Будгідравліка” – № 273 від 15.02.2006 р.; ТОВ „Совінвест” – № 08-01/05 від 12.09.2005 р.; ТОВ „ОНІСС” – № 14 від 09.02.2005 р.; ВАТ „Укрхліббуд” – № 07-01/06 від 26.01.2006 р.;
- про впровадження результатів дисертаційного дослідження з визначення проблемних об'єктів і стану внутрішнього контролю підприємствами: АФ „АКО” – довідка № 4 від 14.02.2006 р.; ПБК „Стандарти та облік” – довідка № 8 від 15.02.2006 р.; АКПП „Авіста” – довідка № 21 від 15.02.2006 р.;
- про застосування результатів дослідження при вирішенні окремих проблемних питань з методичного забезпечення співробітників контрольно-ревізійного управління в Одеській області – № 15-01-14/1656 від 24.12.2004 р.; Одеського територіального відділення спілки аудиторів України – № 14/2006

від 15.02.2006 р.; Одеського регіонального відділення Аудиторської Палати України – № 7 від 16.02.2006 р.); державної податкової адміністрації України в Одеській області – № 2906/13-0108 від 17.02.2006 р.;

- про впровадження результатів дослідження в організацію навчального процесу Одеського національного політехнічного університету – № 196/82-06 від 10.02.2005 р. та Одеського державного економічного університету – № 01-18/226 від 17.02.2006 р.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, подані в дисертаційній роботі, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використано тільки ті ідеї та положення, які становлять індивідуальний внесок автора.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження доповідались і були схвалені на 28 вітчизняних та міжнародних наукових конференціях: зональній науково-практичній конференції „Облік, контроль і економічний аналіз в умовах удосконалення господарського механізму” (Ярославль, 1989); міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми і перспективи обліку, контролю і економічного аналізу в нових формах господарювання” (Самара, 1991); міжнародній науково-практичній конференції „Організація і методи аналізу економічної діяльності в умовах ринкової економіки” (Алма-Ата, 1991); науково-практичній конференції „Проблеми удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту, статистики та інформаційних технологій” (Одеса, 1995); міжнародній науково-практичній конференції „Проблеми обліку та аудиту за умов нестабільної економіки” (м. Хмельницький, 1996); науково-практичній конференції „Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні” (Київ, 2000); науково-практичній республіканській конференції «Удосконалення національних нормативів аудиту» (Житомир, 2000); VII міжнародній конференції “Контроль і управління в складних системах” (Вінниця, 2003); міжнародній науковій конференції «Розвиток підприємницької діяльності в Україні: історія та сьогодення» (Тернопіль, 2003); II Міжнародній науково-практичній конференції “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (Черкаси, 2004); міжнародній науково-практичній конференції “Облік, аналіз і аудит у сучасному бізнесі” (Львів, 2004); міжнародній науково-практичній конференції “Інформаційні ресурси та послуги: нові види, проблеми розвитку та використання” (Полтава, 2004); науковій конференції “Розвиток системи обліку, аналізу та аудиту в Україні: традиції, проблеми, перспективи” (Київ, 2004); всеукраїнській науково-практичній конференції “Розвиток менеджменту в Україні: реалії, проблеми та перспективи” (Житомир, 2004); науково-практичній конференції “Державна стратегія управління місцевим та регіональним розвитком: форми, методи та актуальні проблеми реалізації” (Одеса, 2004); науковій конференції “Розвиток систем обліку, аналізу та аудиту в Україні: традиції, проблеми, перспективи” (Київ, 2005); міжнародній науково-

практичній конференції “М.І.Туган-Барановський – видатний вчений-економіст. Спадщина та новації” (Донецьк, 2005); першій всеукраїнській науково-практичній конференції „Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю” (Кривий Ріг, 2005); II Міжнародній науково-практичній конференції “Облік і контроль в управлінні підприємницькою діяльністю” (Кіровоград, 2005); міжнародній науково-практичній конференції “Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення” (Донецьк, 2005); II міжнародній науковій конференції „Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах” (Черкаси, 2005); науковій конференції професорсько-викладацького складу Одеського державного економічного університету (Одеса, 2005); VI науково-практичній конференції „Наукове забезпечення процесів реформування економічних відносин в умовах ринкової економіки” (Сімферополь, 2005); Всеукраїнській науково-практичній конференції „Європейський університет і модернізація освіти в Україні” (Нікополь, 2005); III міжнародній науково-практичній конференції „Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю” (Черкаси, 2005); міжнародній науково-практичній конференції “Обліково-аналітичні системи суб’єктів господарювання в Україні” (Львів, 2005); міжнародній науково-практичній конференції “Розвиток обліку і аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства” (Харків, 2005); міжнародній науковій конференції „Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні” (Київ, 2006).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження опубліковані автором в 71 науковій та навчальній праці. Загальний обсяг опублікованого матеріалу 108,72 друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 79,21 друк. арк. Зокрема, опубліковано монографію, три індивідуальних навчальних посібники, 34 статті у провідних фахових наукових журналах і збірниках наукових праць, 33 – в інших виданнях і матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається із вступу, п’яти розділів, висновків. Загальний обсяг дисертації становить 409 сторінок друкованого тексту, у тому числі 23 таблиці на 20 сторінках і 49 рисунків на 35 сторінках. Список використаних джерел містить 449 найменувань на 35 сторінках. У дисертації вміщено 37 додатків на 127 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, показано зв’язок дисертації з науковими темами, визначено мету, завдання, предмет, метод, об’єкт дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів.

У **розділі 1 „Сучасні проблеми внутрішнього економічного контролю і передумови їх розв’язання”** досліджено наукові розробки вчених з погляду теоретичного обґрунтування, методології та практики економічного контролю

діяльності промислових підприємств. Здійснено обстеження сучасного стану функціонування систем контролю на них. Окреслено низку дискусійних і невирішених питань.

Вивчення та аналіз облікової системи як основного інформаційного джерела для забезпечення контролю відхилень від норм використання ресурсів у виробництві, їх витрат при здійсненні господарювання в основних сферах діяльності підприємства, витрат за центрами відповідальності, ступеня централізації обліку й контролю, аналіз досліджуваних функцій управління промисловими підприємствами у розрізі трьох періодів розвитку вітчизняної економіки дали змогу стверджувати про відсутність системного внутрішнього контролю.

Проблема недостатньої обґрунтованості теоретичних положень внутрішнього економічного контролю зумовила дослідження його специфіки в управлінні фінансово-господарськими процесами промислового підприємства, обґрунтування інтерпретації економічного контролю як функції управління, уточнення його класифікації за сукупністю ознак.

Крім того, вирішено питання пошуку шляхів щодо практичного застосування наукових розробок з удосконалення внутрішнього економічного контролю. Зокрема, запропоновано прийнятні для сприйняття передумови його оптимізації. Пріоритет належить передумовам, які перебувають у межах компетенції підприємства, що дають змогу на цій основі вдосконалювати організацію та методи функціонування системи внутрішнього економічного контролю, а саме: економічні, технічні, організаційні, наукові. Останні мають опосередкований, однак значний вплив на впровадження, стан і розвиток систем контролю на вітчизняних промислових підприємствах.

Сучасний розвиток економічної науки дає змогу розглядати окремі її складові на якісно новому рівні. Що стосується досліджуваного нами об'єкта, то запропоновано прогностичну функцію як передбачення можливих результатів діяльності підприємства. Обґрунтовано важливість інтегрування з теорією економічного контролю таких понять, як внутрішній економічний контроль, його політика та суб'єкти.

Окремі терміни мають певні обмеження в застосуванні відповідно до їх змістовного наповнення. Так, внутрішньосистемний контроль, внутрішній контроль, внутрішньогосподарський контроль – усі ці терміни означають одне й те саме: внутрішній економічний контроль; поняття внутрішнього контролю використовується як таке, що має відношення до внутрішнього середовища конкретного підприємства.

Вирішення завдання щодо поглиблення теоретичного обґрунтування терміна "внутрішній економічний контроль" викликало необхідність врахування при розробці його класифікацій чотирьох моментів щодо зв'язку контролю: з суб'єктами; об'єктами; методологією та методикою; із характером комунікаційних відносин.

Наведена пропозиція була реалізована при класифікації внутрішнього економічного контролю за його формами, в якій знайшов відображення синтез форм централізованого та децентралізованого контролю; при розробці методологічної класифікаційної моделі, що передбачає його зв'язок із методом, повноту контролю, зв'язок із часом здійснення, технологією і типом контролю; при розробці класифікаційної моделі різновидів внутрішнього економічного контролю у зв'язку з характером комунікаційних відносин, характером відносин з об'єктом контролю, інтенсивністю його проведення в часі та просторі, відношенням до чинних нормативних актів; при розробці моделі, яка охоплює зв'язок контролю з його суб'єктами, з організацією контролю, періодичністю здійснення контрольних заходів (рис. 1).

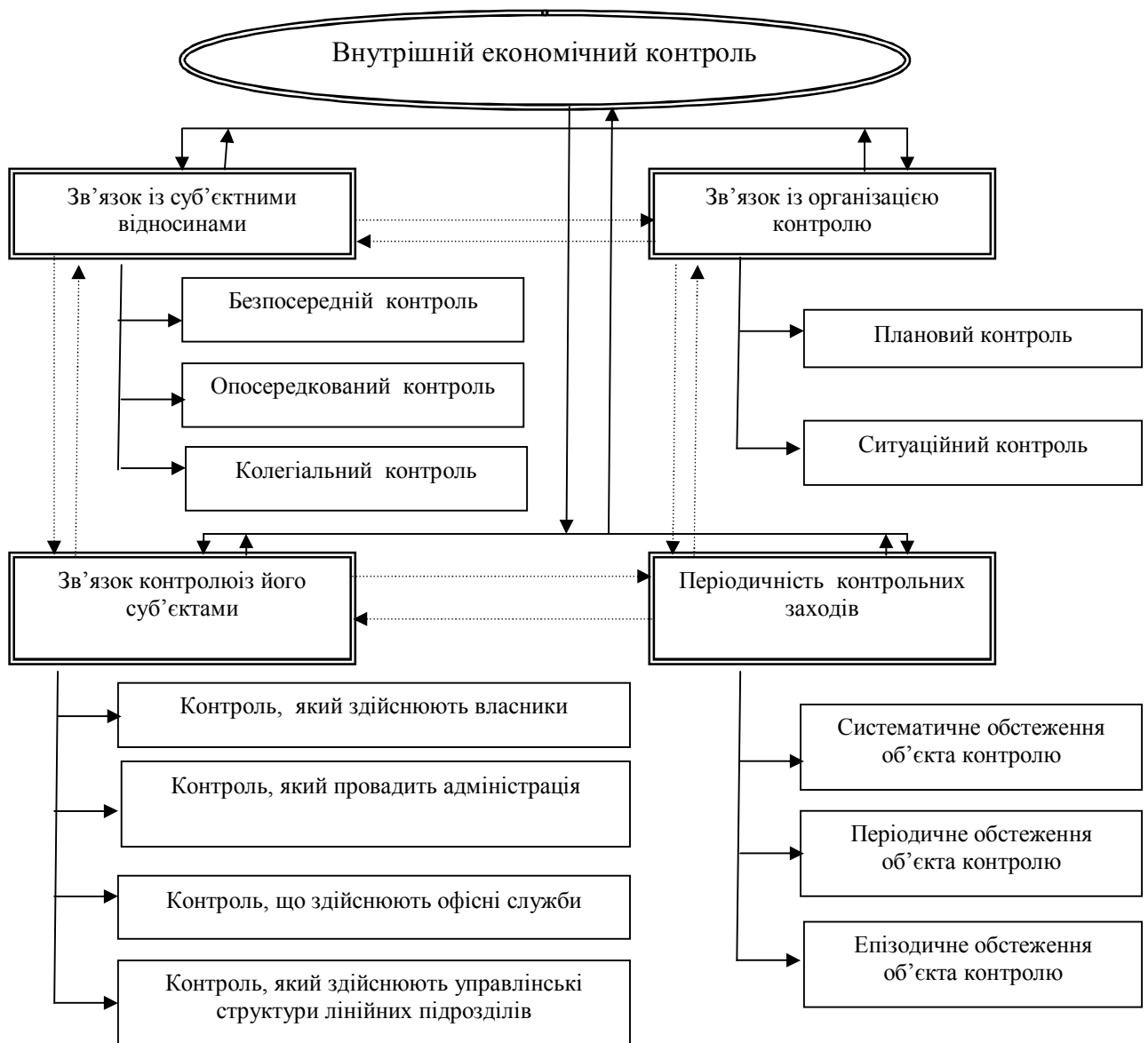

Рис. 1. Класифікація системи внутрішнього економічного контролю за певною сукупністю ознак

У розділі 2 «Системна спільність об'єктів внутрішнього економічного контролю» обґрунтовано уточнення предмета як системи його об'єктів. Доведено, що предметом внутрішнього економічного контролю є стан усієї сукупності організаційних, управлінських, економічних, інформаційних характеристик підприємства як цілісної організованої системи, яка вивчається в нашому випадку з метою виявлення недоліків у фінансово-господарській діяльності підприємства, їх причин і розробки пропозицій, спрямованих на поліпшення функціонування об'єкта. Тобто предметом контролю є стан усієї сукупності об'єктів внутрішнього економічного контролю.

Авторські дослідження підтверджують, що об'єктами внутрішнього економічного контролю виступають окремі взаємопов'язані підсистеми підприємства, в тому числі система управління, на яку також спрямовані контрольні дії. Тобто об'єктами контролю виступають безпосередньо організаційні, економічні, інформаційні та інші складові частини підприємства. Систему об'єктів внутрішнього економічного контролю промислового підприємства характеризують її класифікаційні моделі у просторі – за зв'язком об'єктів із цілісністю системи; видом об'єктів; відношенням до стадій господарського процесу; їх інформаційною прозорістю; повнотою охоплення контролем; станом об'єктів, а також у часі – за тривалістю перебування об'єкта під контролем. Аналіз наявних розробок процесно-ресурсного підходу засвідчив доцільність класифікації ресурсів, поданої у дисертації за чотирма групами: ресурси в основних засобах, нематеріальних активах, матеріальних цінностях, грошових коштах і розрахунках. Уточнено перелік групувань об'єктів за складовими характеристиками, однак для дійового контролю на сучасних промислових підприємствах потрібна класифікація ресурсів за більшим переліком якісних ознак. З урахуванням останнього в дисертації виділено такі ознаки, як характер використання та руху ресурсів, власність об'єкта, його інформаційна прозорість.

Для досягнення необхідної деталізації господарських процесів, що дає змогу досліджувати діяльність підприємства щодо визначених об'єктів, здійснено групування за кількома рівнями класифікації у розрізі трьох основних ознак: змісту, складу, стадій здійснення. На першому рівні розмежовано різноманітні за змістом і цільовою спрямованістю процеси, що відбуваються в окремих сферах діяльності. Класифікація за змістом процесів визначає основні напрями щодо інтеграції контролю з іншими функціями управління, інформаційного моделювання економічних об'єктів для потреб ефективного виконання контрольних процедур. Глибина деталізації залежить від особливостей кожної окремо розглянутої групи процесів, тому на наступних рівнях розкрито їхній зміст. Так, за змістом доцільно виділити формування власного капіталу, конструкторську підготовку, матеріально-технічне постачання, виробниче і господарське обслуговування, виготовлення продукції, її реалізацію, інвестиційну діяльність. Відносно стадій господарського процесу встановлено, що слід розглядати об'єкти превентивного контролю на стадії планування процесів, об'єкти

оперативного контролю на стадії їх здійснення, об'єкти заключного контролю на завершальній стадії.

Проведений автором аналіз управління як специфічного об'єкта контролю висвітлив подвійність підходу до визначення його специфіки: управління – система, що охоплює низку (сукупність) притаманних їй функцій; управління – процес, який відбувається в сукупності самостійних, взаємопов'язаних стадій, серед яких контроль постає як відстежування процесу управлінської діяльності. Наведена для прикладу цільова матриця контролю організації управління (табл. 1) показує, що за умови досягнення цілей (1.1 і 1.2) здійснюється різнобічний вплив контролю на об'єкт: перший блок завдань (2.1-2.3) спрямований на вдосконалення організаційної структури системи управління; другий (2.4-2.5) – на функціональне вдосконалення організації; третій (2.6-2.7) – на комплексне, структурно-функціональне вдосконалення.

Таблиця 1

Цільова матриця контролю організації управління

№ з/п	Цілі та завдання контролю	Організація управління	
		структура	функція
01	02	03	04
1. Цілі			
1.1	Мета – досягнення структурної адекватності систем контролю, управління і підприємства в цілому	+	
1.2	Мета – досягнення узгодженості дій виконавців контрольних процедур у всій системі об'єктів на всіх рівнях управлінської ієрархії		+
2. Завдання			
2.1	Визначення досконалості структури системи управління	+	
2.2	Визначення адекватності систем контролю й управління	+	
2.3	Визначення структурної узгодженості з об'єктами управління	+	
2.4	Визначення функціональної узгодженості в системі управління		+
2.5	Сприяння вирішенню проблеми з узгодженістю дій виконавців контрольних процедур		+
2.6	Сприяння створенню адекватного контрольного середовища	+	+
2.7	Здійснення інтеграційних процесів у системі управління	+	+

Отже, для цілей внутрішнього економічного контролю слід сприймати управління як цілісний процес та як окремі функції системи, тісний взаємозв'язок між якими стає можливим через відкритість контролю і наявність

зворотного зв'язку. Виділено важливі для розвитку контролю такі специфічні властивості системи управління, як: зміни в одному з елементів системи управління викликають ланцюгову реакцію і можуть призвести до змін усієї системи; відмінність управління-суб'єкта від управління-об'єкта не має субстанційних ознак; більша активність і динамічність управління-суб'єкта порівняно з управлінням-об'єктом; здатність управління-суб'єкта до генерації відповідних рішень стосовно оптимізації й розвитку цілісної системи внутрішнього економічного контролю.

Підґрунтям для цього є уявлення внутрішнього економічного контролю як підсистеми в системі управління і водночас як певним чином самостійної системи. Обом системам притаманна властивість зворотного зв'язку, завдяки чому стає можливою інтеграція контролю з іншими функціями управління. Тобто управління має бути настільки об'єктом контролю, наскільки контроль є об'єктом управління. Останнє зумовлює правомірність розгляду управління як специфічного об'єкта, передбачення можливих порушень у якому свідчить про відповідну ефективність контролю.

У розділі 3 «Теоретико-методологічні напрями поглиблення інтеграційних процесів внутрішнього економічного контролю» обґрунтовано застосування системного підходу і поняття системи до внутрішнього економічного контролю, а також тісний зв'язок контролю із низкою інших понять (законів, принципів, цілей системи, структури системи в статиці, стану системи в динаміці, зворотного зв'язку). Розширення понятійної бази дає змогу мати настільки деталізоване уявлення про об'єкт, наскільки це потрібно для досягнення поставлених цілей та вирішення завдань. Усе це зроблено тому, що при використанні системного підходу потрібна чітка доказовість понять, а не просте їх застосування. Загальна спрямованість дослідження в межах системного підходу визначається кількома блоками рішень: теоретичними, концептуальними, організаційними, методичними. Кожний блок супроводжується докладним аналізом наявних наукових і практичних розробок у цій сфері досліджень. Це дає змогу достовірно оцінити стан проблеми, визначити ступінь позитивності рішень, рекомендацій, положень, окреслити невирішені й дискусійні питання, висвітлити наявні наукові результати попередників і адаптувати їх стосовно можливості використання з метою впровадження цілісної системи внутрішнього економічного контролю на промислових підприємствах.

Результати моніторингу значної кількості наукових робіт вказали на необхідність ґрунтовного дослідження понятійного апарату методу економічного контролю. Уточнено визначення методу як імовірного для застосування при функціонуванні цілісної системи внутрішнього економічного контролю, сформульовано змістовне визначення способів його здійснення, розроблено класифікацію відповідних прийомів. Метод економічного контролю визначено як сукупність специфічних прийомів, які використовують з додержанням відповідних принципів для вивчення законності, доцільності,

достовірності фінансових і господарських операцій на основі облікової, звітної, нормативної та іншої інформації у поєднанні з дослідженням фактичного стану підконтрольних об'єктів.

Суть методу контролю полягає в зіставленні отриманої інформації з бажаним станом (за законами, інструкціями, планами, розрахунками, дійсним станом об'єкта за документами чи в реальному вимірі тощо). Оцінка результату зіставлення і розробка коригуючих заходів є реалізацією результатів застосування методу контролю для цілей управління підприємством. Крім власного методу у сфері внутрішнього економічного контролю можливе застосування прийомів діалектичного методу дослідження, а також загальнонаукових методів (дедуктивний, індуктивний) та прийомів, притаманних методам інших наук (аналізу господарської діяльності, системного аналізу, функціонально-вартісного аналізу).

Елементами методу є безпосередньо спрямовані на об'єкт конкретні контрольні дії – методичні прийоми, вибір яких для здійснення контролю кожного конкретного об'єкта зумовлено певними процедурами щодо підконтрольного об'єкта. Методичні прийоми висвітлюють технологію контрольного процесу, реалізація якої стає можливою завдяки добору адекватних контрольних дій за процедурами.

Категорії закони і принципи внутрішнього економічного контролю ще не знайшли наукового обґрунтування. Принципи, які висвітлені в економічній літературі, стосуються інших дисциплін і наук, хоча їх розглядають відносно контролю. Крім того, термін "принципи контролю" часто тлумачать як завдання контролю, вимоги до нього, складові частини методу, способи його здійснення тощо. Запропоновано вважати принципами основні вихідні положення, що забезпечують організацію та функціонування системи внутрішнього економічного контролю. Ними мають стати загальні правила, які можна застосовувати в разі впровадження системи внутрішнього контролю на будь-якому підприємстві.

Змістовна частина теоретичного обґрунтування системи контролю та вихідні положення її функціонування передбачають наявність чітко визначених принципів, категорій і критеріїв оцінки організованості системи. Концептуальною основою побудови й тлумачення змістовної частини має бути єдиний методологічний принцип – системність. Системна концепція принципів, категорій і критеріїв зумовлена передусім метою розробити, організувати систему внутрішнього контролю. Більш того, системна методологія передбачає використання методів і логічних засобів всебічного дослідження функціонування означеної системи – її попередньої, поточної та наступної траєкторій. У кожного з елементів мають бути свої, не конкуруючі стосунки до організації системи контролю. Важливість додержання цієї вимоги має бути підкреслена при розгляді кожного окремого елемента як змістовної частини теоретичного обґрунтування, так і організації цілісної системи контролю.

При визначенні принципів системи внутрішнього економічного контролю слід додержуватись певних вимог. По-перше, принципами мають бути загальні правила, які окреслюють умови організації системи. По-друге, концептуальним підґрунтям розробки й тлумачення принципів має бути єдина методологічна засада – системність. По-третє, при розробці принципів треба використовувати форми прояву законів, які реалізуються через них. Тобто в площину принципів слід переводити не що інше як загальні закони організації системи. По-четверте, необхідно додержуватись межі доцільності в разі деталізації принципів через існування ризику ототожнення понять "принципи", "завдання", "вимоги", "шляхи удосконалення систем", "методи вирішення проблем", "напрями розвитку системи" і підміни їх одне одним.

Розвиток сучасних промислових підприємств передбачає, що їх діяльність спрямована на певні орієнтири, які зумовлюють адекватну цільову налаштованість усіх управлінських підсистем. Для внутрішнього контролю визначення цілей – проблема, яка до цього часу не вирішена з позицій системного підходу. Автором запропоновано на засадах застосування принципу ієрархічності логічний алгоритм трансформації цілей. Ієрархія забезпечує орієнтацію всієї системи контролю на досягнення цілей вищого порядку, вищого рівня. Тобто цілі перебувають в ієрархічній підпорядкованості. Відправним моментом за формування цільової орієнтації є те, що всі функції управління мають бути віднесені до третього рівня. У такому контексті внутрішній контроль можна розглядати як систему третього рівня: підприємство – управління – контроль. Виходячи з цього цільова орієнтація систем третього рівня має визначатись так, щоб задовольняти потреби систем другого рівня (у нашому випадку – управління) і сприяти збереженню цільової орієнтації та досягненню мети організації першого рівня – підприємства.

Внутрішній економічний контроль визначає триступеневу рівнодіючу: на першому ступені – для цільових орієнтирів системи контролю підприємства відносно суспільства в масштабах держави; на другому рівні – для цільових орієнтирів управління відносно підприємства в цілому; на третьому рівні – для системи внутрішнього економічного контролю всередині підприємства. Рівнодіюча перебуває під безпосереднім впливом з боку управління підприємством і суспільства. Вирівнювання загальної триступеневої рівнодіючої відбувається завдяки спроможності системи урівноважувати цільові орієнтири колективу підприємства та суспільства.

Класифікацію загальносистемних цілей здійснюють за такими ознаками, як зв'язок з цільовою орієнтацією підприємства, що передбачає формування цілей: структурної відповідності систем контролю, підприємства, управління; системи відносно розвитку об'єктів контролю; відносно орієнтирів підприємства; щодо успішного розвитку підприємства та управління; щодо досягнення підприємством поставленої мети. Зв'язок з потребами управління передбачає цілі: зміни відносин між системами внутрішнього контролю та управління підприємством; функціонування системи контролю для потреб

управління; влаштування системи контролю відносно розвитку системи управління; системи контролю щодо своєчасності орієнтації системи управління. Зв'язок із потребами саморозвитку, самоорганізації системи полягає в: закріпленні досягнутого рівня та місця внутрішнього контролю в системі управління; узгодженості елементів системи контролю; додержанні суб'єктом контролю його функцій.

Поряд із загальними цілями визначають локальні функціональні цілі, що поширюються на окремі сфери, види, форми контролю та підпорядковані загальній цілеспрямованості управління, входять до її складу і відповідають загальним потребам економічного суб'єкта. За зв'язком із часом можна виділити цілі: превентивного контролю, тобто контролю на стадії планування та прогнозування діяльності підприємства; поточного і подальшого контролю; за суб'єктами визначення цілей – зовнішні та внутрішні; за рівнями ієрархії – операційні, тактичні, стратегічні; за зв'язком із сферами діяльності – контролю інвестицій, фінансів, матеріально-технічного забезпечення, виробничої діяльності, фінансово-збутової діяльності; за зв'язком із методом – документального і фактичного контролю; за зв'язком з організацією – планового (інституційні) та ситуаційного контролю (оперативні); за зв'язком із суб'єктами – контролю з боку власників промислового підприємства, адміністративного контролю та контролю з боку управлінських структур низових підрозділів; за здатністю до декомпозиції – головна мета; загальносистемні та функціональні.

Незалежно від мети системи на досягнення якої спрямовані цілі контролю, він має власну універсальну двоєдину цільову задачу. По-перше, це – підвищення рівня організованості функціонування, в ідеалі – оптимального стану системи контролю; по-друге – достатнє забезпечення якісною інформацією ефективних траєкторій розвитку системи управління промисловим підприємством.

У розділі 4 **«Організаційні форми як основа поглиблення інтеграційних процесів внутрішнього економічного контролю»** визначено переваги децентралізованого підходу до організації контролю в контексті поглиблення інтеграційних процесів і доцільної її форми щодо окремих його підсистем. Науковий пошук, основні здобутки якого викладено у цьому розділі, має певне значення та грає подвійну роль: по-перше, отримано позитивні результати застосування системного підходу до організації цілісної системи внутрішнього контролю. На цих теренах виникла можливість підсилити теоретичні засади та надати конкретних форм концепції внутрішнього економічного контролю; по-друге, нерозривний зв'язок орієнтирів з цілями підприємства робить їх практично застосовними як для самозбереження і розвитку системи контролю, так і для ефективного управління підприємством.

У дисертації доведено, що система внутрішнього економічного контролю промислового підприємства – це організаційна цілісність визначеної єдності

елементів, що, з одного боку, перебувають у відносинах і зв'язках один із одним, а з другого – з усіма складовими цілісної системи управління (рис. 2).

Контроль визначено як упорядковану комунікативну інформаційну систему, якій притаманні процеси обміну інформацією з довкіллям. Контроль – частина цілісної інформаційної системи (рух вгору) і окрема система (рух донизу). Виділену систему треба розглядати як частину вищого порядку (рівня), тобто як одну із складових усієї системи управління. Окрема система (рух дослідження донизу) передбачає виділення специфічних підсистем: організаційна структура і ресурси – статика системи; функціональна підсистема, яка характеризує динаміку системи внутрішнього економічного контролю. Динамічність системи контролю зумовлена постійним рухом у ній. Усі складові системи контролю взаємопов'язані. Зміни у будь-якій з них викликають адекватну реакцію та зміни в інших елементах системи.

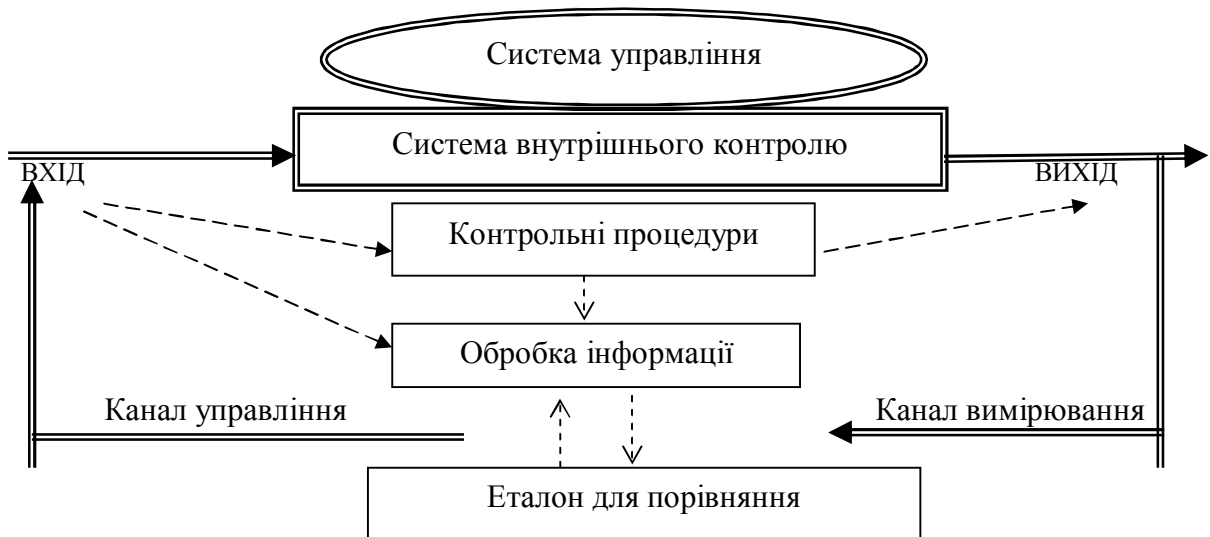

Рис. 2. Внутрішній економічний контроль з позицій системного підходу

Система контролю входить до складу підсистем управління діяльністю підприємства. Отже, контроль має бути спрямованим на досягнення загальносистемних цілей і критеріїв. Однак система контролю є цілісною, відносно відокремленою. У такому контексті вона має власні підцілі та критерії. Крім того, кожен із складових частин системи контролю можна розглядати як самостійну підсистему. Наприклад, організаційна, ресурсна, функціональна підсистеми є відносно самостійними. Кожна з них має власні цілі й тактику їх досягнення. Складність системи контролю зумовлена множиною структурних частин (складових елементів, аспектів). Вони являють собою єдине ціле і перебувають у тісному взаємозв'язку та взаємозумовленості. Через неоднорідну їх природу і специфічні ознаки кожен з цих складових можна також розглядати як самостійну систему. Система контролю як організована система певним чином залежить від взаємозв'язку параметрів її

входу, виходу, внутрішнього та зовнішнього середовища. Спочатку формулюють вимоги до виходу системи, потім – до входу та зовнішнього середовища і тільки після цього – до процесу.

У дисертації доведено, що внутрішній економічний контроль промислового підприємства слід розглядати як систему, яка складається з інформаційного забезпечення контролю (вхід); інформації про об'єкт управління, отриманої у результаті контролю (вихід); сукупності первинних точок, управлінських центрів, координаційного центру контролю та елементів методу контролю, що функціонує в певному контрольному середовищі конкретного підприємства. Під механізмом цілісної системи внутрішнього економічного контролю промислового підприємства треба розуміти сукупність взаємодіючих центрів контролю і його технології, яка є проявом методу контролю. При дослідженні було встановлено доцільність здійснення як горизонтального, так і вертикального напрямів інтеграції контролю. Горизонтальну інтеграцію забезпечує взаємозв'язок контролю з іншими функціями управління, а вертикальну – контрольна діяльність на всіх щаблях ієрархії системи управління.

Для забезпечення адекватності внутрішнього економічного контролю вимогам управління, оптимальності прояву та доцільної ефективності з метою досягнення відповідності управлінських рішень і власне можливості їх успішної реалізації функціями планування, обліку, організації, регулювання, координації, прогнозування, аналізу потрібна цілісна його система, спрямована на отримання інтеграційного результату, втіленого у головній цілі її функціонування. Контроль – це, по-перше, невід'ємний елемент кожної стадії управління, а по-друге, – функціонально виділена стадія, котра забезпечує інформаційну прозорість якісних характеристик усіх стадій процесу управління. Головним елементом концепції цілісної системи внутрішнього економічного контролю є формування його структури, адекватної структурі організації управління промисловим підприємством. Йдеться не стільки про організаційну структуру підрозділу, який реалізує контрольну функцію, скільки про один із структурних зрізів управління підприємством, який генерується системою внутрішнього економічного контролю.

Результати проведеного автором дослідження підтверджують, що центри відповідальності мають двояке визначення: вони є об'єктами у цілісній системі, однак у підсистемі контролю витрат його суб'єктами виступають керівники (менеджери) центрів відповідальності. У багаторівневій структурі підприємства передбачено виділення двох груп центрів відповідальності: управлінські первинні – практично збігаються із первинними точками контролю і здійснюють безпосередній вплив на конкретні об'єкти контролю; управлінські другого рівня – виділяють згідно із структурною організацією підприємства й управління та забезпечують цілісність усієї системи внутрішнього економічного контролю.

Для сучасного промислового підприємства доцільною є інтеграція зв'язків у окремому центрі відповідальності – головній контрольній службі, яка може бути підпорядкована головному менеджеру. Інтеграційна системність внутрішнього економічного контролю в єдиному центрі забезпечує узгодженість усіх центрів відповідальності із структурою системи об'єктів і тими цілями, на досягнення яких вони орієнтовані. Проте потрібно зберегти пріоритетність підходу, спрямованого на зосередження усіх функцій внутрішнього економічного контролю і персоналу в цехах і відділах, які безпосередньо здійснюють управління економічними процесами. Водночас такі підрозділи є центрами прийняття рішень і центрами відповідальності. Висновок про пріоритетність підходу, заснованого на децентралізації внутрішнього економічного контролю в його центри видається таким, що обґрунтовує доцільність інтеграції контролю у відповідні центри та на всі рівні управління промисловим підприємством.

При будь-якому підході до визначення переваг і недоліків децентралізації контролю можна вважати, що вона є доцільною. Сектори за підрозділами зорієнтовані на комплексне здійснення контролю, який стає оптимально ефективним, більш дієвим, а отже таким, що сприяє поліпшенню управління об'єктами й досягненню цілей підприємства. Організаційна інтеграція спроможна агрегувати нову якість контролю завдяки прояву синергійних властивостей системи. Цю якість не можна визначати кількісним вимірюванням. Однак підвищення якості створює передумови для поглиблення цілеспрямованості й узгодженості роботи працівників з різною спеціалізацією, мінімізації розпорошення відповідальності за стан справ, можливості комплексного впливу на економічні об'єкти. Заропонована нами цілісна система внутрішнього економічного контролю складається з трьох підсистем: підсистема контролю, що здійснюється в оперативному режимі (оперативний контроль); як правило, це поточний і превентивний контроль ресурсів і процесів; підсистема локальних перевірок, яка охоплює тематичні перевірки, інвентаризації; підсистема контролю відповідності або внутрішній аудит, об'єктом якої є звітність підприємства на всіх рівнях управлінської ієрархії та етапах її складання. У такому контексті система внутрішнього економічного контролю – це цілісна сукупність підсистем, орієнтована на контроль діяльності всієї організації й окремих її підрозділів, підґрунтям для впровадження та функціонування якої є інститут центрів відповідальності.

У розділі 5 «**Концептуальні засади та механізм оцінки внутрішнього економічного контролю**» обґрунтовано методологію оцінки, сформульовано критерії та визначено механізм оцінки. У широкому розумінні зміст оцінок можна визначити як характеристику можливостей контролю бути одним із засобів для досягнення загальних цілей підприємства при дотриманні законності та доцільності. Таке визначення загальної суті оцінок якості повністю відповідає погляду на внутрішній економічний контроль як на функцію управління. Цей процес не є самоціллю, він вказує шлях до вдосконалення контролю та управління, використання прихованих можливостей і резервів. У процесі

дослідження розроблено теоретичні та прикладні аспекти якості внутрішнього контролю (табл.2).

Доведено, що категорії "якість внутрішнього контролю", "якість діяльності у процесі внутрішнього контролю" та "якість інформації, створеної в результаті внутрішнього контролю" різні за своїм змістом. Останнє є важливим при виборі критеріїв оцінки.

Визначено поняття якості внутрішнього економічного контролю як об'єктивно існуючої категорії, яка відображає реальні можливості цієї діяльності та зумовлена її цілеспрямованістю, методами і способами здійснення, взаємозв'язком з іншими функціями управління.

Таблиця 2

Оцінка внутрішнього економічного контролю

А С	ТЕОРЕТИЧНИЙ	Системний		Ступінь відповідності контролю характеристикам системи та наявність системних властивостей
		Методологічний		Відповідність основним принципам організації та функціонування системи контролю
П Е К Т И	ПРИКЛАДНИЙ	Статика системи	Ресурсна підсистема	Досконалість кадрового, методичного, технічного, фінансового забезпечення системи
			Організаційна підсистема	Рівень організації процесів контролю (досконалість структури системи контролю, ступінь узгодженості, координованості дій виконавців контрольних процедур, створення адекватного контрольного середовища)
		Динаміка системи	Функціональна підсистема	Досконалість цільової спрямованості функціонування системи щодо зовнішніх суб'єктів контролю. Доцільність застосування операційно-процедурної технології контролю і використання методів обробки інформації щодо стану та руху підконтрольних об'єктів, комунікативна досконалість

Обґрунтовано необхідність розглядати оцінку як невід'ємну частину процесів системного внутрішнього економічного контролю, що має на меті пошук шляхів удосконалення не тільки безпосередньо системи контролю, а й управління підприємством у цілому. Процедури внутрішньої оцінки якості контролю мають бути заздалегідь передбачені та регламентовані в спеціальних нормативах, стандартах з організації та технології здійснення контролю.

У дисертації визначено певну сукупність принципів оцінки, що забезпечують розвиток та вдосконалення системи контролю. До них належать поєднання кількісного та якісного підходів, використання системи критеріїв, комплексний підхід до оцінки системи контролю, сталість оцінки якості контролю,

поєднання суб'єктивних та об'єктивних оцінок, універсальність, розвиток методики оцінки.

Обґрунтування категорії "принципи оцінки якості внутрішнього економічного контролю" дає змогу осмислити наукову місткість цього процесу та безпосередньо його здійснювати. Причому слід ураховувати такі вимоги, як цілеспрямованість, системність, об'єктивність, надійність, універсальність, оперативність, доступність, доцільність оцінки.

Автором обґрунтовано змістовне тлумачення кількісного та якісного підходів до оцінки вивченням їхніх переваг і недоліків. Доведено, що якісний підхід природно та об'єктивно зумовлений характером системи внутрішнього економічного контролю завдяки її відкритості; кількісна невизначеність оцінок системи внутрішнього контролю зумовлена впливом чинників, які об'єктивно не мають кількісного вираження. Основні недоліки, які спостерігаються в системі якісних оцінок, – нечіткість, розпливчастість, складність уніфікації, труднощі порівняння, можлива неповнота і суб'єктивність.

У свою чергу кількісний підхід може призвести до формальної оцінки, зведення несумісних за природою якісних параметрів, неглибокого проникнення в сутність якісних властивостей контролю, обмеженого охоплення параметрів якості.

Обґрунтовано доцільність поєднання кількісних і якісних підходів при оцінці внутрішнього економічного контролю. Із загального змісту оцінок випливає, що вони відіграють важливу роль в управлінні якістю контролю, стають мірою доцільності конкретних змін у контролі й управлінні та визначають їх характер і зміст.

Для оцінки якості та ефективності контролю, які здійснюють основні служби управління, розроблено індивідуальні показники, що відображують специфіку їх діяльності. Критеріями оцінки ефективності системи внутрішнього економічного контролю в її динаміці з огляду на додержання принципу достатності інформації мають бути доцільність, надійність, своєчасність контролю та його вартість.

Систему внутрішнього економічного контролю промислового підприємства слід оцінювати з метою визначення таких параметрів:

- відповідності системним характеристикам, основним принципам організації та функціонування;
- стану системи в статичі – її ресурсного потенціалу (кадрове, методичне, технічне, фінансове забезпечення); організаційної якості (досконалість структури системи контролю, ступінь узгодженості, координованості дій виконавців контрольних процедур, створення адекватного контрольного середовища);
- стану системи внутрішнього економічного контролю в динаміці – її функціональний потенціал, можливості стосовно досягнення цільової спрямованості системи;
- якості контролю, який здійснюють окремі підрозділи (відділи, служби) управління;

- ефективності функціонування системи.

Запропонований механізм оцінки як сукупність взаємозумовленостей (цілі – критерії – показники), зіставлень (діючі характеристики системи – бажані характеристики) і результатів передбачає можливість застосування індивідуального підходу до визначення якості й ефективності контролю, що здійснюють різні відділи, служби та підрозділи управління підприємства, а також вирішення всієї сукупності пов'язаних із цим процесом питань: (формування цілей контролю, розробку критеріїв оцінки, виділення його показників, спосіб оцінки, визначення результатів оцінки, SWOT-аналіз, пошук шляхів для вдосконалення внутрішнього економічного контролю).

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та запропоновано розв'язання наукової проблеми, яка полягає у здійсненні подальшого удосконалення теорії, методології та практики створення цілісних систем внутрішнього економічного контролю на промислових підприємствах. Відповідно до мети і завдань дисертаційного дослідження одержано результати, які, на думку автора, по-перше, розширюють теоретичне уявлення стосовно законів, принципів і підходів до формування цілісної системи внутрішнього економічного контролю, визначення її цілей, оцінки стану і цілеспрямованості функціонування, а по-друге, – сприяють практичному їх використанню на промислових підприємствах. Основними є такі висновки.

На теоретичному рівні:

1. Власник має організувати такі системи обліку і контролю фінансово-господарської діяльності підприємства, які створюють інформаційні можливості, необхідні для управління. Отже, слід розглядати передумови, що перебувають у межах компетенції підприємства і дають змогу на їх основі вдосконалити систему внутрішнього економічного контролю. З огляду на останнє виділено економічні, технічні, організаційні та наукові передумови.

2. Логіка системного підходу потребувала обґрунтування теоретичного тлумачення поняття внутрішнього економічного контролю, його організації, впровадження на практиці, оптимізації й удосконалення. Критичний аналіз термінів (господарський, фінансовий та фінансово-економічний, фінансово-господарський контроль) показав, що всі вони є не що інше, як ідентифікація внутрішнього контролю за сферами діяльності, які виступають складовими єдиного глобального об'єкта внутрішнього контролю – економіки промислового підприємства. Принципово некоректним є також розподіл внутрішнього контролю на стратегічний, акціонерний, управлінський і фінансовий.

3. Кожна з функцій управління тісно пов'язана з контролем. Однак безпосередньо внутрішньому економічному контролю притаманні такі основні функції: перевірна, інформаційна, діагностична, комунікаційна, орієнтуюча, захисна. Для чіткого теоретичного обґрунтування і поглиблення змістовного

тлумачення внутрішнього економічного контролю потрібна його класифікація, яка може бути придатною для застосування різними за власністю, структурною складністю, галузевою належністю суб'єктами. Запропоновано кілька класифікаційних декомпозицій, пріоритетними системоутворюючими критеріями яких є: контролюючі суб'єкти; об'єкти контролю; методологія та методика контролю; комунікаційні відносини.

4. Внутрішній економічний контроль є відкритою системою з властивими їй прямим і зворотним зв'язками, спроможністю обмінюватись інформацією із зовнішнім середовищем. Інформація, яку отримує система контролю із зовнішнього середовища, суттєво впливає на її стан. Більш того, вплив зовнішнього середовища такий, що він задає цілі та параметри функціонування системи контролю.

Системі внутрішнього економічного контролю притаманні основні системні властивості – стійкість (взаємозалежність структури і середовища), адаптивність (спроможність до сприйняття впливу зовнішнього середовища), цілісність (можливість характеристики системи опосередковано, сукупністю властивостей її елементів), структурність (здатність до розподілу на підсистеми та можливість опису системи контролю характеристикою її структури), синергійність (здатність створювати нову якість), комунікативність (наявність прямих і зворотних зв'язків), доцільність функціонування, упорядкованість (взаємозалежність елементів системи контролю у просторі та в часі).

На методологічному рівні:

5. Удосконалення внутрішнього економічного контролю має на меті підвищення його дієвості та впливовості на об'єкт. Отже, предметом внутрішнього економічного контролю є стан організаційних, управлінських, економічних, інформаційних характеристик підприємства як організованої системи, які досліджують для виявлення недоліків у фінансово-господарській діяльності підприємства та їх причин, а також розробки пропозицій, спрямованих на поліпшення його функціонування.

6. У контексті висвітлення цілісності системи внутрішнього економічного контролю його об'єктами є окремі та (або) взаємопов'язані елементи, підсистеми й системи функціонування підприємства, в тому числі система управління, на яку спрямовано контрольні дії.

Специфічність управління як об'єкта контролю полягає у подвійності підходу до його дослідження. По-перше, управління – це процес, що відбувається в сукупності його функцій. По-друге, управління – це сукупність самостійних, взаємопов'язаних стадій управлінського процесу, серед яких контроль виступає як відстеження процесу управлінської діяльності та її ефективності. Тобто для цілей контролю управління слід сприймати як цілісний процес чи систему та як окремі стадії процесу або функції системи.

7. Метод внутрішнього економічного контролю визначено як сукупність специфічних прийомів, які використовують за додержання відповідних принципів для вивчення законності, доцільності, достовірності фінансово-господарських

операцій на основі облікової, звітної, нормативної та іншої інформації в поєднанні з дослідженням фактичного стану підконтрольних об'єктів. Суть методу полягає в зівставленні отриманої інформації про стан системи з очікуваним її станом (за законами, інструкціями, планами, розрахунками, дійсним станом об'єкта за документами чи в реальному вимірі тощо). Оцінка результату зівставлення й розробка коригуючих заходів – це реалізація результатів застосування методу контролю в управлінні підприємством. Елементами цього методу є безпосередньо спрямовані на об'єкт конкретні контрольні дії – контрольні прийоми, вибір яких з метою здійснення контролю кожного конкретного об'єкта зумовлено певними цілями, для досягнення яких проводиться робота на підконтрольному об'єкті. Під механізмом внутрішнього економічного контролю слід розуміти технологію його процесу, яка є проявом методу. Тобто фактично механізм внутрішнього економічного контролю проявляється в здійсненні контрольних процедур згідно з цілями, завданнями, формами.

8. Внутрішній економічний контроль – одна із функцій системи управління, тому система внутрішнього контролю не може бути створена відокремлено від організаційної структури системи управління в цілому. Логіка її побудови є підґрунтям для визначення та добору конкретних форм організації контролю. Вона має бути такою, щоб забезпечити цілісність системи та вирішувати висунуті перед нею завдання. Серед складових елементів системи першими ми виділили суб'єкт контролю. Принципом створення структури суб'єктів внутрішнього економічного контролю є відповідність загальній логіці організації управління. Він втілює лінійний функціональний принцип, який передбачає розподіл обов'язків з контролю між окремими службами та їх керівниками.

Оптимальне співвідношення централізованої та децентралізованої форм організації внутрішнього економічного контролю – це принцип, покликаний визначити загальну спрямованість контролю на вибір таких його організаційних форм, які дають можливість реалізувати принципи їх системної впорядкованості, ієрархічності побудови системи, доцільного наближення контролю до об'єктів, делегування його повноважень і відповідальності, взаємодії з іншими функціями управління, впровадження функції контролю в центри прийняття управлінських рішень.

9. Система внутрішнього економічного контролю підпорядковується певним законам: необхідної різноманітності; синергійності; концентрації; інформованості. Проявом цих законів пропонуємо вважати принципи системи у розрізі трьох груп: загальносистемні принципи внутрішнього економічного контролю; принципи створення структури системи; принципи функціонування системи.

Загальносистемні принципи – відповідність загальним закономірностям побудови систем, адаптивність системи контролю, принцип достатності контролю. Принципи створення структури системи контролю – принцип

системної впорядкованості, відповідність загальній логіці організації управління, оптимальне співвідношення централізованої та децентралізованої форм організації контролю. Принципи функціонування системи контролю – пріоритетність превентивного контролю, пріоритетність контролю критичних точок, безперервність контролю в часі, спадкоємність складових контролю в просторі та в часі.

На практичному рівні:

10. Цільова неврегульованість внутрішнього економічного контролю погіршує його якість. Головна мета функціонування системи формулюється як сприяння максимізації ринкової вартості підприємства, досягненню цілей організаційної системи та її життєдіяльності на засаді розвитку й удосконалення системи прийняттям і додержанням правильної політики для певного її суб'єкта, власної ефективності, оптимального взаємопроникнення і чіткої взаємодії з іншими управлінськими функціями. В дисертації запропоновано цільову модель системи внутрішнього економічного контролю промислового підприємства, де сформульовано цілі системи в статичі: загальносистемні; цілі системи внутрішнього контролю в динаміці, тобто такі, що пов'язані з функціонуванням об'єкта і відношенням до нього; цілі, пов'язані з функціонуванням системи управління та окремими її складовими.

11. Перспективним напрямом дослідження є вдосконалення оцінки внутрішнього економічного контролю, яке запропоновано здійснювати з метою визначення відповідності системним характеристикам, основним принципам організації та функціонування системи контролю, стану системи в статичі, динаміки функціонування системи. Розроблено принципи, критерії та реальний для застосування на практиці механізм оцінки.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, навчальні посібники, підручники:

1. Максимова В.Ф. Внутрішній контроль економічної діяльності промислового підприємства – системний підхід до розвитку: Монографія. – К.: АВРІО, 2005. – 262 с. – 17,5 друк. арк.
2. Максимова В.Ф. Качество бухгалтерского учета: Учеб. пособие. – К.: УМК ВО, 1992. – 52 с. – 3,25 друк. арк.
3. Максимова В.Ф. Організація контролю та ревізії: Навч. посібник. – Одеса: ОДЕУ, 2001. – 90 с. – 5,75 друк. арк.
4. Максимова В.Ф. Контроль і ревізія: Навч. посібник. – Одеса: Автограф, 2003. – 334 с. – 21,00 друк. арк.

Статті у наукових фахових виданнях:

5. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. О количественной оценке качества нормативного метода учета затрат // Бухгалтерский учет. – 1987. – № 3. – С. 13 – 15. – 0,36 друк. арк. (Особистий внесок: запропоновано концепцію кількісної оцінки якості обліку – 0,18 друк. арк.).

6. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Организация контрольно-ревизионной работы в кооперативах // Бухгалтерский учет. – 1992. – № 2. – С. 15 – 21. – 0,43 друк. арк. (Особистий внесок: викладено концепцію організації внутрішнього контролю в діючих на той час господарських утвореннях – кооперативах. – 0,21 друк. арк.).

7. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Аудиторские свидетельства // Бухгалтерский учет и аудит. – 1994. – № 5. – С. 14 – 17. – 0,50 друк. арк. (Особистий внесок: сформульовано вимоги щодо аудиторських доказів і визначено процедури їх отримання. – 0,25 друк. арк.).

8. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Процедуры выявления обмана и ошибок // Бухгалтерский учет и аудит. – 1994. – № 6. – С. 15 – 17. – 0,44 друк. арк. (Особистий внесок: сформульовано визначення порушень і викладено механізм їх оцінки. – 0,22 друк. арк.).

9. Максимова В.Ф. Логіка підходу до оцінки стану системи обліку та контролю / Ринкові важелі та стимули розвитку господарчих систем; Зб. наук. праць молодих учених ОДЕУ. – Одеса, 1998. – С. 74 – 78. – 0,30 друк. арк.

10. Максимова В.Ф. Підсилення ефективності управлінського обліку та контролю / Вісник технологічного університету Поділля. Сер.: Економічні науки. – Ч. 2. – Хмельницький: ТУП, 2000. – №5. – С. 21 – 24. – 0,40 друк. арк.

11. Максимова В.Ф. Принципиальная модель внутреннего аудита (на примере производственных запасов) // Бухгалтерский учет и аудит. – 2001. – № 12. – С. 52 – 55. – 0,43 друк. арк.

12. Максимова В.Ф. Щодо стратегії розвитку внутрішньогосподарського контролю / Вісник соціально-економічних досліджень; Зб. наук. праць. – Вип. 10. – Одеса: ОДЕУ, 2001. – С. 344 – 347. – 0,31 друк. арк.

13. Максимова В.Ф. Цілі і засоби контролю стану системи бухгалтерського обліку / Вісник соціально-економічних досліджень; Зб. наук. праць. – Вип. 12. – Одеса: ОДЕУ, 2002. – С. 235 – 238. – 0,34 друк. арк.

14. Максимова В.Ф. Організаційна структура системи аудиту // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – №1. – С. 93 – 95. – 0,32 друк. арк.

15. Максимова В.Ф. Організаційний аспект контролю підприємницької діяльності / Укр. наука: минуле, сучасне, майбутнє. – Вип. 6. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – С. 197 – 204. – 0,50 друк. арк.

16. Максимова В.Ф. Системний підхід до розвитку функції контролю / Вісник соціально-економічних досліджень; Зб. наук. праць. – Вип. 15. – Одеса: ОДЕУ, 2003. – С. 189 – 193. – 0,45 друк. арк.

17. Максимова В.Ф. Чи є альтернатива контролю? / Наук. праці Кіровоградського державного економічного університету. – Сер.: Економічні науки. – Вип. 5. Ч. 2. – Кіровоград: КДЕУ, 2004. – С. 280 – 291. – 0,68 друк. арк.

18. Максимова В.Ф. Інформаційна сутність внутрішнього корпоративного контролю з точки зору системного підходу / Наук. вісник

Полтавського університету споживчої кооперації України. – Сер.: Економічні науки. – Вип. 6. – Полтава: ПУСП, 2004. – № 4 (12). – С.41 – 45. – 0,37 друк. арк.

19. Максимова В.Ф. Функція контролю з точки зору теорії систем (методологічний аспект) / Зб. наук. праць Черкаського ДТУ. – Сер.: Економічні науки. – Вип. 11. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С. 115 – 120. – 0,50 друк. арк.

20. Максимова В.Ф. Закони і принципи організації системи внутрішнього корпоративного економічного контролю / Труди Одеського політехнічного університету: Наук. та виробничо-практ. зб. з технічних та природничих наук; Спецвипуск у 3-х т. – Т. 3. – Одеса: ОПУ, 2004. – С. 90 – 93. – 0,45 друк. арк.

21. Максимова В.Ф. Класифікація методів оцінювання якості внутрішнього контролю / Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип. 18. – Одеса: ОДЕУ, 2004. – С. 220 – 229. – 0,62 друк. арк.

22. Максимова В.Ф. Системні принципи оцінки якості внутрішнього контролю / Вісник ЖДТУ. – Сер.: Економічні науки. – Вип. №4 (30). – Житомир: ЖДТУ, 2004. – С. 147 – 157. – 0,68 друк. арк.

23. Максимова В.Ф. Класифікація господарських процесів для цілей внутрішнього контролю / Формування ринкової економіки в Україні; Наук. зб.: Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні. – Спецвипуск 15. Ч. 2. – Львів: Інтереко, 2005. – С. 187 – 191. – 0,50 друк. арк.

24. Максимова В.Ф. Проблеми ефективності у системі внутрішнього контролю / Науч. труды Крымского государственного агротехнологического университета. – Вып. № 87. – Симферополь: КГАУ, 2005. – С. 219 – 227. – 0,56 друк. арк.

25. Максимова В.Ф. Оцінка цілеспрямованості внутрішнього контролю / Торгівля і ринок України: Тематич. зб. наук. праць. – Вип. 17. Т. III. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2004. – С. 47 – 57. – 0,68 друк. арк.

26. Максимова В.Ф. Система об'єктів внутрішнього економічного контролю // Економіст. – 2005. – № 4. – С. 71 – 75. – 0,80 друк. арк.

27. Максимова В.Ф. Ресурси підприємства у системі об'єктів внутрішнього контролю / Наук. праці Кіровоградського національного технічного університету. – Сер.: Економічні науки. – Вип. 7. Ч. II. – Кіровоград: КНТУ, 2005. – С. 177 – 185. – 0,69 друк. арк.

28. Максимова В.Ф. Системний підхід до створення концепції внутрішнього економічного контролю діяльності промислового підприємства // Проблеми науки. – 2005. – № 5. – С. 22 – 28. – 0,73 друк. арк.

29. Максимова В.Ф. Трансформація принципів цілеутворення у системі внутрішнього економічного контролю // Проблеми науки. – 2005. – № 6. – С. 31 – 37. – 0,61 друк. арк.

30. Максимова В.Ф. Критерії якості внутрішнього контролю // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7. – С. 146 – 151. – 0,60 друк. арк.

31. Максимова В.Ф. Методи визнання первинних точок контролю // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 8. – С. 70 – 73. – 0,47 друк. арк.

32. Максимова В.Ф. Генезис підходів до визначення головної цілі функціонування системи внутрішнього економічного контролю / Вісник Львівської державної фінансової академії: Зб. наук. статей. Сер.: Економічні науки. – Львів: Львівська державна фінансова академія, 2005. – №7. – С. 350 – 357. – 0,64 друк. арк.

33. Максимова В.Ф. Проблеми цілестворення у системі внутрішнього контролю / Наук. праці Донецького національного технічного університету. Сер.: Економічна. – Вип. 91. – Донецьк: ДонНТУ, 2005. – 230 с. – С.195 – 201. – 0,64 друк. арк.

34. Максимова В.Ф. Вимоги до оцінки якості внутрішнього економічного контролю // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – № 7. – С. 56 – 62. – 0,67 друк. арк.

35. Максимова В.Ф. Метод економічного контролю // Проблеми науки. – 2005. – № 9. – С. 23 – 29. – 0,73 друк. арк.

36. Максимова В.Ф. Визначення об'єктів формування витрат // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10. – С. 150 – 160. – 0,54 друк. арк.

37. Максимова В.Ф. Фактори удосконалення внутрішнього економічного контролю / Вісник соціально-економічних досліджень. – Вип. 20. – Одеса: ОДЕУ, 2005. – С. 197 – 203. – 0,53 друк. арк.

38. Максимова В.Ф. Проблематика сучасних досліджень у сфері внутрішнього контролю / Вісник Донецького державного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського: Сер.: Економічні науки. – Вип. 4 (28). – Донецьк: ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2005. – С. 185 – 192. – 0,58 друк. арк.

Публікації в інших виданнях:

39. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Аудиторские доказательства. Процедуры выявления обмана и ошибок // Аудит: Практическое пособие / А. Кузьминский и др.; Под ред А. Кузьминского. – К.: Учетинформ, 1996. – 283 с. – 15,12 друк. арк. (Особистий внесок: розроблено процедури виявлення помилок, джерела формування аудиторських доказів та їх види – 0, 53 друк. арк.).

40. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Оценка качества бухгалтерского учета на предприятиях. – М: Финансы и статистика, 1990. – 191 с. – 11,93 друк. арк. (Особистий внесок: зроблено аналіз стану обліку і контролю матеріалів на підприємствах; визначено методологічні принципи оцінки якості бухгалтерського обліку і контролю; розроблено критерії та показники якості; викладено пропозиції з організації управління якістю обліку і контролю матеріалів; запропоновано шляхи її удосконалення. – 5,96 друк. арк.).

41. Максимова В. Ф. Ревизия состояния бухгалтерского учета и достоверности отчетности: В кн.: Крамаровский Л. М. Ревизия деятельности производственного кооператива. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 144 с. – 9,00 друк. арк. (Особистий внесок: визначено завдання, джерела ревізії та викладено методика перевірки стану бухгалтерського обліку і достовірності показників фінансової звітності підприємств; розроблено критерії та показники оцінки якості бухгалтерського обліку і звітності. – 0,96 друк. арк.).

42. Максимова В.Ф. Управление качеством учета и контроля за сохранностью и использованием материальных ресурсов в условиях внутрихозяйственного хозрасчета / Хозрасчет, финансы и кредит; Респуб. межвед. науч. сб. – К.: Вища шк., 1987. – С. 24 – 29. – 0,36 друк. арк.

43. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Некоторые вопросы теории качества бухгалтерского учета / Материалы зональной науч.-практ. конф. «Учет, контроль и экономический анализ в условиях совершенствования хозяйственного механизма». – Ярославль: ЯГУ, 1989. – С. 127 – 129. – 0,18 друк. арк. (Особистий внесок: запропоновано підхід до кількісної оцінки якості бухгалтерського обліку – 0,09 друк. арк.).

44. Крамаровский Л.М., Максимова В.Ф. Новое в теории бухгалтерского учета / Материалы всесоюз. науч.-практ. конф. «Проблемы и перспективы учета, контроля и экономического анализа в новых формах хозяйствования». – Самара: СПИ, 1991. – С. 3 – 7. – 0,31 друк. арк. (Особистий внесок: зроблено обґрунтування доцільності оцінки якості систем бухгалтерського обліку на промислових підприємствах – 0,15 друк. арк.).

45. Максимова В.Ф., Иванченко С.Ф., Ремяк В.Н. Принципы оценки качества системы управления предприятием / Материалы підсумкової наук.-практ. конф. „Проблеми удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту, статистики та інформаційних технологій”. – Одеса: ОДЕУ, 1995. – С. 28. – 0,06 друк. арк. (Особистий внесок: сформульовано принципи оцінки якості системи управління підприємством – 0,02 друк. арк.).

46. Максимова В.Ф. До питання удосконалення внутрішньогосподарського контролю / Материалы підсумкової наук.-практ. конф. „Проблеми удосконалення бухгалтерського обліку, аудиту, статистики та інформаційних технологій”. – Одеса: ОДЕУ, 1995. – С. 29. – 0,06 друк. арк.

47. Максимова В.Ф., Ремяк В.Н. Коммуникационные аспекты учета / Материалы міжнародної наук.-практ. конф. "Проблеми обліку та аудиту за умов нестабільної економіки". – Хмельницький: ТУП, 1996. – С. 60 – 62. – 0,18 друк. арк. (Особистий внесок: сформульовано низку аспектів, за якими доцільно аналізувати функціонування системи обліку – 0,09 друк. арк.).

48. Максимова В.Ф. Проблема номер один / Сучасні інформаційні системи та методи управління підприємствами. Додаток до Вісника соціально-економ. досліджень. – Вип. 1. – Одеса, 1997. – С. 99 – 101. – 0,12 друк. арк.

49. Максимова В.Ф., Самострол С.В. Центры ответственности в системе оценки качества бухгалтерского учета / Сучасні інформаційні системи

та методи управління підприємствами. Додаток до Вісника соціально-економ. досліджень. – Вип. 1. – Одеса, 1997. – С. 101-102. – 0,12 друк. арк. (Особистий внесок: показано значення центрів відповідальності та підходи до оцінки якості обліку та контролю. – 0,06 друк. арк.).

50. Максимова В.Ф. Стосовно проблеми запровадження внутрішньогосподарського контролю та визначення його ефективності / Сучасні інформаційні системи та методи управління; Зб. наук. праць. – Вип. 4. – Одеса: ОДЕУ, 1999. – С. 129 – 132. – 0,32 друк. арк.

51. Максимова В.Ф. Управлінський контроль запасів / Тези доповідей наук.-практ. конф. 16 – 18 жовтня 2000 р. „Удосконалення обліку та аналізу господарської діяльності на основі впровадження нових Положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні”. – К.: КНЕУ, 2000. – С. 62 – 64. – 0,15 друк. арк.

52. Максимова В.Ф. Деякі проблеми організації аудиту в Україні / Зб. тез та текстів виступів на республ. наук.-практ. конф. з аудиту „Удосконалення національних нормативів аудиту”. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – С. 150 – 154. – 0,31 друк. арк.

53. Максимова В.Ф. Загальний підхід до організації системи внутрішньогосподарського контролю / Бухгалтерський облік та господарський контроль. Вісник № 19. – Житомир: ЖІТІ, 2002. – С. 174 – 179. – 0,52 друк. арк.

54. Максимова В.Ф. Методологічні аспекти дослідження контролю / Тези доповідей сьомої Міжнар. наук.-техніч. конф. „Контроль і управління в складних системах”. – Вінниця: ВНТУ, 2003. – С. 56. – 0,06 друк. арк.

55. Максимова В.Ф. Класифікація внутрішнього економічного корпоративного контролю / Вісник Львівської комерційної академії. – Сер.: Економічна. – Вип. 16. – Львів: Львівська комерційна академія, 2004. – С. 316 – 323. – 0,50 друк. арк.

56. Максимова В.Ф. Категорія ефективності в оцінці стану і функціонування системи внутрішнього контролю / Актуальні проблеми державного управління; Зб. наук. праць Одеського регіонального інституту державного управління. – Вип. №4 (20). – Одеса: ОРІДУ, 2004. – С. 303 – 319. – 0,43 друк. арк.

57. Максимова В.Ф. Функція контролю з точки зору теорії систем (методологічний аспект) / Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. “Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю”. – Черкаси: ЧДТУ, 2004. – С. 96 – 98. – 0,15 друк. арк.

58. Максимова В.Ф. Категорія ефективності в оцінці стану і функціонування системи внутрішнього контролю / Матеріали щорічної наук.-практ. конф. “Державна стратегія управління місцевим та регіональним розвитком: форми, методи та актуальні проблеми реалізації”. Т. I. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2004. – С. 245 – 247. – 0,18 друк. арк.

59. Максимова В.Ф. Системні принципи оцінки якості внутрішнього контролю / Тези доповідей Всеукраїнської наук.-практ. конф. “Розвиток

менеджменту в Україні: реалії, проблеми, перспективи”. – Житомир: ЖДТУ, 2004. – С. 117 – 119. – 0,12 друк. арк.

60. Максимова В.Ф. Сучасний стан проблеми впровадження цілісної системи внутрішнього контролю / Вісник національного технічного університету ХПІ. – Вип. 58. – Т. 2. – Харків: ХПІ, 2005. – С. 151 – 155. – 0,37 друк. арк.

61. Максимова В.Ф. Формалізація системного дослідження внутрішнього економічного контролю / Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте европейской интеграции: Монография. – Житомир – Краматорск: ЧП Рута, 2005. – С. 339 – 349. – 0,57 друк. арк.

62. Максимова В.Ф. Передумови оптимізації системи внутрішнього контролю / Зб. доповідей учасників III наук. конф. “Розвиток систем обліку, аналізу та аудиту в Україні: традиції, проблеми, перспективи”. – К.: ДАСОА, 2005. – С. 52 – 58. – 0,50 друк. арк.

63. Максимова В.Ф. Форми оцінювання якості внутрішнього контролю / Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. “М.І.Туган-Барановський – видатний вчений-економіст. Спадщина та новації”. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – С. 193 – 196. – 0,25 друк. арк.

64. Максимова В.Ф. Нотатки про застосування системного підходу в економічному контролі / Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практ. конф. „Сучасні проблеми фінансово-господарського контролю”. – Кривий Ріг: КЕІ КНЕУ, 2005. – С. 186 – 188. – 0,15 друк. арк.

65. Максимова В.Ф. Невирішені питання у дослідженнях із внутрішнього контролю / Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. „Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення”. Т. I. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – С. 24 – 27. – 0,23 друк. арк.

66. Максимова В.Ф. Елементний зріз структури внутрішнього економічного контролю / Зб. матеріалів II Міжнар. наук. конф. 28 – 30 вересня 2005 р. „Соціально-економічні наслідки ринкових перетворень у постсоціалістичних країнах”. – Черкаси: ЧНУ ім. Б.Хмельницького, 2005. – С. 302 – 306. – 0,57 друк. арк.

67. Максимова В.Ф. Методологічні основи економічного контролю в промислових підприємствах / Матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. 5 – 7 жовтня 2005 р. „Облік, контроль і аналіз в управлінні підприємницькою діяльністю”. – Черкаси: ЧДТУ, 2005. – С. 112 – 114. – 0,13 друк. арк.

68. Максимова В.Ф. Нотатки до визначення центрів контролю / Матеріали Всеукраїнської науково-практ. конф. „Європейський університет і модернізація освіти в Україні”. – Нікополь, 17 травня 2005 р. – К: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – С. 29 – 32. – 0,22 друк. арк.

69. Максимова В.Ф. Класифікація господарських процесів як об’єктів внутрішнього контролю / VI наук.-практ. конф. „Наукове забезпечення процесів реформування економічних відносин в умовах ринкової економіки”. – Сімферополь: КІБ, 2005. – С. 49 – 51. – 0,12 друк. арк.

70. Максимова В.Ф. Стан практики внутрішнього економічного контролю в промислових підприємствах / Труди Міжнар. наук.-практ. конф. 17 – 18 листопада 2005 року „Розвиток обліку і аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи підприємства”. – Харків: ХПІ, 2005. – С. 114 – 115. – 0,07 друк. арк.

71. Максимова В.Ф. Дискусійні положення теорії та методології контролю / Становлення та розвиток обліку, контролю і аналізу в Україні: Тези доп. Міжнар. наук. конф. 16 – 17 берез. 2006 р.; Відп. за вип. В. Г. Лінник. – К.: КНЕУ, 2006. – 496 с. – С. 250 – 255. – 0,25 др. арк.

АНОТАЦІЯ

Максимова В.Ф. Теоретичні та методологічні засади формування цілісної системи внутрішнього контролю в управлінні промисловим підприємством. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.06.04 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. – Київ, 2006.

Дисертацію присвячено поглибленню теоретичних і вдосконаленню методологічних засад внутрішнього економічного контролю на вітчизняних промислових підприємствах. Обґрунтовано застосування системного підходу, який визначає логіку дослідження, сутність і взаємозв'язок покладених в його основу аналітичних, теоретичних, концептуальних і методичних рішень.

Обґрунтовано тлумачення змістовної сутності економічного контролю як функції управління, організаційної системи і системи методів, уточнено предмет, об'єкти, понятійний апарат. Удосконалено класифікацію контролю. Розширено теоретичне уявлення стосовно законів, принципів, підходів і механізмів формування його цілісної системи, визначення цільових орієнтирів, оцінки стану і цілеспрямованості її функціонування. Виділено економічні, технічні, організаційні, наукові передумови вдосконалення системи внутрішнього економічного контролю. Визначено загальну концепцію цілісної системи, яка полягає в інтеграції внутрішнього економічного контролю в двох площинах – у горизонтальній та у вертикальній – на основі цільового спрямування. Запропоновано концептуальний підхід, що передбачає розгляд і оцінку системи внутрішнього економічного контролю в статичному стані та динаміці функціонування.

Ключові слова: економічний контроль, предмет, об'єкти, класифікація, метод, контрольні процедури, прийоми, суб'єкти контролю, оцінка, якість, ефективність.

АННОТАЦИЯ

Максимова В.Ф. Теоретические и методологические основы формирования целостной системы внутреннего контроля в управлении промышленным предприятием. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.06.04 – Бухгалтерский учет, анализ и аудит. – Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана. – Киев, 2006.

Диссертация посвящена углублению теоретической концепции и усовершенствованию методологических основ, определению предпосылок развития, целенаправленности организации и осуществления контроля, разработке подходов к оценке потенциала целостной системы внутреннего экономического контроля на отечественных промышленных предприятиях в различных ее аспектах, включая качество и эффективность функционирования, а также определению принципов, требований, критериев, показателей и механизма оценивания.

Раскрыты теоретические положения относительно законов, принципов, подходов и механизма формирования целостной системы внутреннего экономического контроля, определены целевые ориентиры оценки состояния и целенаправленности ее функционирования. Доказано, что создание целостной системы возможно на основе законов необходимого разнообразия, эмерджентности, концентрации, информированности с соблюдением общесистемных принципов, а также принципов создания структуры и функционирования системы контроля.

Отправным моментом целеполагания является то, что все функции управления должны быть отнесены к третьему уровню. Исходя из этого, определение целевых ориентиров в системе внутреннего экономического контроля должно быть таким, чтобы удовлетворить потребности системы управления и способствовать достижению целей системы первого уровня – предприятия.

На теоретическом уровне исследованы предмет, метод, объекты, задачи и функции контроля. Сущность метода контроля определена, как сопоставление полученной информации об объекте с его фактическим или ожидаемым состоянием в соответствии с требованиями законодательных и инструктивных документов, планов, расчетов.

Конкретизирована специфика управления как объекта контроля, которая заключается в двойственности подхода к его определению. Для целей контроля следует воспринимать управление как целостный процесс или систему и как отдельные стадии процесса или функции системы.

Определена сущность и обоснована взаимосвязь таких понятий, как метод внутреннего экономического контроля и методы, используемые в системе внутреннего экономического контроля. Предложена классификация последних по связи с природой их возникновения, осуществлена структуризация метода и его элементная декомпозиция, составлена классификация приемов метода по признакам их связи с источниками входной информации, с алгоритмом проявления приемов в процессе контроля.

Рассмотрен механизм целостной системы внутреннего экономического контроля промышленного предприятия как совокупность взаимодействующих подсистем оперативного контроля, локальных проверок, контроля соответствия

и его технологии, являющейся проявлением метода контроля. Определены экономические, технические, организационные, научные предпосылки совершенствования системы внутреннего экономического контроля, приведена их классификация.

Предложена оценка этой системы в статике и динамике, определены принципы, разработаны критерии и механизм оценивания. Оценивается соответствие системным характеристикам, основным принципам организации и функционирования. Для определения качества системы в ее статике оценивается: ресурсный потенциал – кадровое, методическое, техническое, финансовое обеспечение; организационное качество – совершенство структуры системы, степень согласовности действий исполнителей, адекватность контрольной среды. Состояние системы внутреннего экономического контроля в динамике характеризует оценка ее функционального потенциала, возможности достижения целевых установок.

Обоснована целесообразность сочетания количественных и качественных оценок, проанализированы их преимущества и недостатки. Доказано, что качественный подход объективно обусловлен характером системы внутреннего экономического контроля благодаря ее открытости; количественная неопределенность оценок обусловлена влиянием факторов, объективно не имеющих количественного выражения.

Ключевые слова: экономический контроль, предмет, объекты, классификация, метод, контрольные процедуры, приемы, субъекты контроля, оценка, качество, эффективность.

ANNOTATION

Maksimova V. F. Theoretical and methodological bases of forming of the integrated internal control system in the management of an industrial enterprise. – Manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.06.04 – Accounting, analysis and auditing. – Vadim Getman Kyiv National Economic University, Kyiv, 2006.

The dissertation is devoted to deepening of theoretical concepts, improvement of methodological bases, determination of pre-conditions of development, purposefulness of organization and execution, development of approaches, principles, demands, and mechanism of evaluation of potential of integrated internal economic control on domestic industrial enterprises in its various aspects, including function quality and its effectiveness.

Systematic approach is substantiated, which determines research logic, essence and interrelation of analytical, theoretical, conceptual, and methodical decisions, which are embedded in its foundation. Interpretation of the essence of the concept of economic control as a function of management, organizational system, and as a system of methods is substantiated. Theoretical presentation in relation to laws,

principles, approaches and mechanisms of forming of its integrated system, determination of purpose reference points, evaluation of its condition and purposefulness of its function are extended. The mechanism of the integrated internal economic control system of industrial enterprise is outlined as the aggregate of interactive subsystems of operating control, local verifications, control of correspondence and its technology, which is the manifestation of control. Conceptual approach is suggested, which provides review and evaluation of the internal economic control in its static state, as well as in dynamics of functioning.

Key words: economic control, object, objects, classification, method, control procedures, activities, control subjects, evaluation, quality, efficiency.